

Заклучение. На основе анализа динамики процессов воспроизводства населения Витебской области можно сделать следующие обобщающие выводы.

1. В Витебской области демографическая ситуация за последнее десятилетие осложнилась в большей степени, чем в целом по республике, и в первую очередь это относится к ее сельским районам.

2. Процессами естественного воспроизводства населения можно в определенной степени управлять - анализ свидетельствует, что улучшение социально-экономической ситуации в стране и качества жизни населения, активная государственная демографическая политика способствует рождаемости, а смертность снижается. В большей степени поддаются регулированию миграционные процессы, поэтому в сельских районах и хозяйствах, где создаются благоприятные условия для жизни населения, уменьшается его отток.

3. Принимаемые государством меры дают позитивные результаты - демографическая ситуация в стране за последние пять лет стабилизировалась, а по целому ряду направлений существенно улучшилась.

Литература. 1. Государственная программа возрождения и развития села на 2005-2010 годы. - Минск: Беларусь, 2006. - 96с. 2. Основные положения программы социально-экономического развития Республики Беларусь на 2011-2015 годы // Советская Белоруссия. - 2011. - 5 марта. 3. Национальная программа демографической безопасности Республики Беларусь на 2007-2010 годы // [Электронный ресурс], Министерство труда и социальной защиты населения Республики Беларусь. 4. Богданович А.В. Региональные особенности развития демографических процессов в Республике Беларусь / А.В. Богданович, Н.В. Гордеева // Белорусский экономический журнал. - 2010. - №1.- С.50-60. 5. Население Республики Беларусь // Статистический сборник, Минск: Национальный статистический комитет Республики Беларусь, 2010 г. 6. Паццковскі В.В. Большая семья в демографической ситуации России / В.В. Паццковскі, В.В. Паццковская // Социологические исследования. - 2009. - №3. - С.121-128. 7. Предварительные итоги переписи населения Республики Беларусь // [Электронный ресурс], Национальный статистический комитет Республики Беларусь. 8. Регионы Республики Беларусь // Статистический сборник, Минск: Национальный статистический комитет Республики Беларусь, 2010 г. 9. Статистический ежегодник Витебской области, Витебск: Управление статистики Витебской области, 2010 г.

. Статья передана в печать 3.01.2011 г.

УДК 947.6

ПРАБЛЕМЫ АДНАЎЛЕННЯ НАРОДНАЙ ГАСПАДАРКІ БЕЛАРУСІ Ў ПЕРШЫЯ ПАСЛЯВАЕННЫЯ ГАДЫ (1944 – 1950)

Юргевіч Н.К.

УА "Віцебская ордэна "Знак Пашаны" дзяржаўная акадэмія ветэрынарнай медыцыны",
г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь

Першыя пасляваенныя гады былі вельмі складанымі для Беларусі, бо патрабавалася падняць з руін усё, што было разбурана нямецка-фашысцкімі захопнікамі. Гэта быў працоўны подзвіг нашага народа. Аднак па прычыне значных разбурэнняў у гады вайны, вялікіх матэрыяльных і людскіх страт, недахопу кваліфікаваных кадраў і спецыялістаў, недастатковага фінансавання цяжкасці ў першыя пасляваенныя гады ў Беларусі пераадоўваліся вельмі марудна.

First post-war period was very difficult for Belarus as it was necessary to raise from the ruins everything that was destroyed by German fascists. It was the feat of labour of our people. However, difficulties in the first post-war period in Belarus were being overcome slowly because of great ravages of war, material and human losses, shortage of skilled personnel and specialists, lack of financing.

Уводзіны. Сёння ў Рэспубліцы Беларусь шмат увагі ўдзяляецца гісторыі Вялікай Айчыннай вайны і яе наступствамі для савецкага грамадства ў першыя пасляваенныя гады. Дзякуючы пакаленню, якое вынесла на сваіх плячах цяжар вайны і аднаўлення, беларусы, як і іншыя народы, могуць ганарыцца сваім прошлым, дасягнутым узроўнем культуры, навукі, мастацтва, літаратуры, развіццём дзяржавы. Таму пытанне аднаўлення народнай гаспадаркі Беларусі ў 1944 – 1950 г. мае асаблівую актуальнасць для грамадзян нашай краіны. Вопыт мінулых пакаленняў паказвае, як у складаных абставінах пасляваеннага жыцця можна было не толькі выжыць і аднавіць зруйнаваную гаспадарку, але і падняць эканоміку на якасна новы ўзровень развіцця. Мэта дадзенага артыкула – на аснове архіўных дакументаў і прац даследчыкаў паказаць праблемы пасляваеннага аднаўлення прамысловасці і сельскай гаспадаркі Беларусі ў 1944 – 1950 г.

Матэрыял і метады даследавання. Пры правядзенні даследавання выкарыстоўваліся працы вучоных па дадзеным пытанні, афіцыйныя дакументы цэнтральных і рэспубліканскіх партыйных і дзяржаўных органаў, матэрыялы архіваў Рэспублікі Беларусь, статыстычныя зборнікі. Былі выкарыстаны агульнанавуковыя (аналіз, сінтэз, параўнанне, абагульненне) і спецыяльна-гістарычныя метады: гісторыка-генетычны, гісторыка-параўнальны, гісторыка-тыпалагічны, гісторыка-сістэмны.

Вынікі даследаванняў. У выніку ваенных дзеянняў і нямецкай акупацыі Беларусь панесла значныя людскія і матэрыяльныя страты. У рэспубліцы было забіта і закатавана больш за 2,8 млн чалавек, каля 380 тысяч маладых юнакоў і дзяўчат былі прымусова вывезены ў Германію, разбуранымі засталіся 209 гарадоў і 9200 вёсак. Усяго страты БССР на канец вайны склалі больш за 75 млрд. рублёў (у цэнах 1941 г.) [1, с. 191]. Фашысты зруйнавалі больш за 10 тыс. прадпрыемстваў (85% іх даваеннай колькасці), 10 тыс. калгасаў, 92 саўгаса, 316 машынна-трактарных станцый (МТС), амаль поўнасю знішчылі электрастанцыі, жалезнадарожны, водны і аўтамабільны транспарт рэспублікі. Ва ўсходніх абласцях Беларусі разбурэнні склалі 70-90% і больш. Так, у Бягомльскім і Пleshчаніцкім – Мінскай, Лельчыцкім і Капаткевіцкім – Палескай, Асвейскім, Мехаўскім, Суражскім і Лёзненскім – Віцебскай абласцей акупанты знішчылі амаль усе набыткі даваеннага будаўніцтва [2, арк. 184]. Наперадзе была значная праца па аднаўленні эканомікі Беларусі.

Аднаўленчыя мерапрыемствы ў рэспубліцы праходзілі ў два этапы:

1. 1943 – 1945 г. – з пачатку вызвалення краіны ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў да заканчэння ваенных дзеянняў;

2. 1946 – 1950 г. (чацвёртая пяцігодка) – пасляваеннае аднаўленне Беларусі.

Па меры вызвалення рэспублікі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў важнай праблемай для мясцовых органаў улады было ачышчэнне ад зброі, авіябомбаў і баявых прыпасаў тэрыторый, якія засталіся пасля прасоўвання лініі фронту на захад. Гібель людзей працягвалася і ў мірны час.

Праводзілася санітарнае абследаванне беларускага насельніцтва. У першую чаргу намаганні медыцынскіх работнікаў былі скіраваны на ліквідацыю інфекцыйных і эпідэмічных захворванняў, што ўзніклі ў гады акупацыі і ў перыяд адступлення ворага [3, с. 43-46]. Так, на пачатак восені 1943 г. большасць насельніцтва Гомельскай, Палескай, Віцебскай і Магілёўскай абласцей аказалася хворай на сыпны тыф (смяротнасць складала прыкладна 10% сярод захварэўшых). Ствараючы перашкоды для наступаючых часцей Чырвонай Арміі ў 1943 – 1944 гг., немцы распаўсюджвалі інфекцыйныя захворванні ў гарадах і населеных пунктах Рэчыцкага, Гомельскага, Хойніцкага, Мазырскага, Брагінскага, Лоеўскага, Суражскага, Полацкага і іншых раёнаў Беларусі [3, с. 41-45, 51-52]. Самаадная праца медыкаў прынесла вынікі: да сярэдзіны лета 1945 г. дапамога была аказана прыкладна 3 млн чалавек [4, арк. 70].

Працэс эканамічнага аднаўлення рэспублікі адбываўся за кошт цэнтралізаваных фінансавых і матэрыяльных рэсурсаў, якія выдзяляла саюзнае кіраўніцтва, а таксама рээвакуацыі абсталявання беларускіх прадпрыемстваў і матэрыяльна-тэхнічных каштоўнасцей з усходніх абласцей СССР, актыўнай дапамогі саюзных рэспублік. Бюджэт БССР 1945 г. склаў 181,8 млн рублёў, з іх на патрэбы аднаўлення гаспадаркі было выдзелена 48,2 млн рублёў, у сацыяльна-культурную сферу накіравана 99,1 млн рублёў. Урад СССР выдае БССР у якасці датыцы з саюзнага бюджэту дадаткова 120 млн рублёў [1, с. 191]. Нельга недацэньваць і дапамогу міжнароднагасупольніцтва. У 1945 – 1947 гг. па лініі ЮННРА (Адміністрацыі Аб'яднаных Нацый па пытаннях дапамогі і аднаўлення) рэспубліка атрымала абсталяванне, прадукты харчавання, медыкаменты на суму каля 61 млн долараў [6, с. 386 - 389]. Важную ролю адыгралі рэпарацыйныя пастаўкі з Германіі і яе саюзнікаў, асабліва тэхнікі, прамысловага абсталявання, сыравіны, паліва, медыкаментаў.

Аднаўленне народнай гаспадаркі Беларусі ў 1943 – 1945 гг. значна ўскладнялася тым, што ў краіне яшчэ ішла вайна, таму асабліваць гэтага перыяду заключаецца ў неабходнасці аднаўлення працы тых прадпрыемстваў, прадукцыя якіх была неабходна фронту. У першую чаргу ўвага ўдзялялася цяжкай прамысловасці і транспарту. У 1943 г. кіраўніцтва СССР выдзеліла БССР 37 млн руб., у 1944 г. – 400,8 млн руб., у 1945 г. – 1200 млн руб. [5, с. 279]. Ужо да мая 1945 г. у рэспубліцы працавала 12000 прамысловых аб'ектаў, у тым ліку 8000 прадпрыемстваў і 4000 арцеляў і майстэрняў. Аднак аб'ём валавай прадукцыі прамысловай вытворчасці складаў толькі каля 20% ад даваенага ўзроўню. У адпаведнасці з пастановай Дзяржаўнага Камітэта Абароны СССР ад 26 мая 1945 г. «О мероприятиях по перестройке промышленности в связи с сокращением производства вооружения» многія беларускія прадпрыемствы вызваліліся ад вытворчасці прадукцыі для патрэб фронту і пераводзіліся на выпуск тавараў народнага спажывання. Пачалася падрыхтоўка да будаўніцтва новых заводаў у Беларусі, якіх да вайны не існавала. Так, у Мінску разгарнулася падрыхтоўка да будаўніцтва аўтамабільнага, трактарнага заводаў, мотавелазавода [5, с. 284]. На прадпрыемствах вельмі востра адчуваўся недахоп рабочай сілы, кваліфікаваных кадраў, фінансавання, прадукцыйнасць працы складала толькі 47% ад даваенай. Аднаўленне лёгкай прамысловасці ў рэспубліцы, таксама ішло вельмі марудна.

Вельмі складана праходзілі аднаўленчыя работы ў сельскай гаспадарцы. Пастанова Савета народных камісараў СССР і ЦК УКП(б) «О ближайших задачах Совнаркома БССР и ЦК КП(б) Белоруссии» ад 1 студзеня 1944 г. прадугледжвала разгарнуць у вызваленых раёнах неабходную палітычную, арганізацыйную і гаспадарчую работу па аднаўленні калгасаў і правесці вясенні сеў 1944 г. калгаснымі гаспадаркамі [3, с. 34-37]. Да вясны 1944 г. у вызваленых раёнах Беларусі было адноўлена 2880 калгасаў (з 3162, якія меліся да вайны). Праводзіўся збор насення, абагульненне коней, збор для іх сена, уладкаванне калгасных канюшань, падрыхтоўка трактарнага парку і сельгасінвентару да пасяўной кампаніі.

Аднак у гэтых мерапрыемствах удзельнічала не больш паловы даваенай колькасці калгаснікаў, у асноўным гэта былі жанчыны, падлеткі і людзі сталага ўзросту. У сувязі з тым, што ў калгасах амаль не было тэхнікі і коней (у некаторых раёнах БССР – Лельчыцкім, Пстрыкаўскім, Кіраўскім, Клічаўскім, Акцябрскім – было толькі па 2-4 трактары), прыходзілася апрацоўваць зямлю з дапамогай кароў і нават уручную. План веснавой сяўбы 1944 г. быў выкананы: з 333 тыс. га зямлі 236678 га ўспахалі коньмі, 74600 га – трактарамі, 21722 га – уручную калгаснікамі [3, с. 70-71], [6, с. 50-52], [7, с. 135-137]. У выніку большасць калгасаў у 1945 г. атрымалі нізкі ўраджай.

Карэньны сацыяльна-эканамічны пераўтварэнні адбыліся ў сельскай гаспадарцы заходніх абласцей Беларусі. Пасля вайны заходнебеларуская вёска складалася з сялян-аднаасобнікаў, якім належала 95-97% пасяўных плошчаў, у калгасы і саўгасы ўвайшло толькі 0,43% сялянскіх гаспадарак. У першую чаргу ў заходніх абласцях адбывалася ўпарадкаванне землекарыстання. Норма зямлі на сялянскі двор усталявалася ў памеры 10-15 га, а лішкі аддаваліся ў дзяржаўны фонд, якія размяркоўваў надзелы зямлі сярод бедных сялян [5, с. 280-281]. Гэта падарвала эканамічную аснову больш моцных гаспадарак. Адначасова ішло аднаўленне і стварэнне калгасаў, умацаванне іх матэрыяльна-тэхнічнай базы. Партыйныя і савецкія органы праводзілі курс на абмежаванне землекарыстання, увядзення класовай падатковай палітыкі і інш. Рабілася гэта дзеля паскарэння ўступлення сялян у калгасы. Аднак калектывныя гаспадаркі былі ў большасці бядняцка-батрацкімі, створанымі на аснове панскіх маёнткаў.

Асноўныя накірункі далейшага развіцця эканомікі былі вызначаны ў Законе аб пяцігадовым плане аднаўлення і развіцця народнай гаспадаркі БССР на 1946 – 1950 гг. [8, с. 218-230]. Акцэнт быў зроблены на паскоранае аднаўленне торфаздабычы, энергетыкі і развіццё машынабудавання, стварэнне новых галін прамысловасці, якіх у Беларусі дагэтуль не існавала – трактара- і аўтамабілебудаўніцтва, выпуск гідратурбін, матацыклаў, веласіпедаў, швейных машын і інш. вырабаў. Значная ўвага ўдзялялася развіццю паліўнай базы рэспублікі. Больш высокія тэмпы прамысловай вытворчасці планаваліся па заходніх абласцях БССР, якія адставалі па сваім развіцці ад усходніх. Да канца пяцігодкі аб'ём прамысловай прадукцыі рэспублікі павінен быў на 16% пераўзыхіць даваены ўзровень.

У адпаведнасці з пяцігадовым планам праблема з кадрамі вырашалася наступным чынам: падрыхтоўка рабочых праз рамесныя вучылішчы і фабрычна-заводское навучанне, падрыхтоўка кваліфікаваных кадраў

непосредна на прадпрыемствах, у тым ліку за межамі Беларусі, накіраванне рабочых і інжынерна-тэхнічнага персаналу з іншых рэспублік СССР. За пяцігодку вышэйшыя і спецыяльныя вучэбныя ўстановы рэспублікі далі народнай гаспадарцы рэспублікі 54,3 тыс. спецыялістаў, з іх 14 тыс. з вышэйшай адукацыяй. У выніку колькасць рабочых і служачых за чацвёртую пяцігодку вырасла з 610 тыс. чалавек у 1945 г. да 1038 тыс. у 1950 г. і дасягнула 91% ад даваеннага ўзроўню. Аднак праблема кадраў працягвала заставацца вострай. Галоўнай крыніцай папаўнення рабочых была сельская мясцовасць, але па прычыне адсутнасці ў сялян пашпартоў жыхар вёскі не мог пераехаць у прамысловы цэнтр.

Дзякуючы намаганням усіх рэспублік СССР прамысловасць Беларусі была адноўлена на даволі высокім узроўні. Згодна з афіцыйнымі дадзенымі у першым квартале 1949 г. прамысловая вытворчасць дасягнула ўзроўню 1940 г., а да канца пяцігодкі павялічылася ў параўнанні з даваенным часам на 15%. Апераджалымі тэмпамі расла цяжкая прамысловасць, асабліва металаапрацоўчая і машынабудаўнічая, аб'ём якіх за 1946 - 1950 гг. вырас адпаведна ў 2,3 і 3,4 разы. Сваю прадукцыю далі і новыя буйныя прадпрыемствы – мінскія аўтамабільны, трактарны заводы, мотавелазавод, тонкасуконны камбінат, віцебскі дывановы камбінат і інш. Аднак адставалі энергетыка і здабыча торфу, дрэнна асвойваліся сродкі, выдзеленыя на капітальнае будаўніцтва. Павольна аднаўлялася вытворчасць тавараў народнага спажывання, будаўнічых матэрыялаў. Абсталаванне прадпрыемстваў адзначаных галін было даволі зношаным, не адпавядала патрабаванням навукова-тэхнічнага прагрэсу [5, с. 290].

Адзначаючы поспехі ў аднаўленні прамысловасці, неабходна падкрэсліць арганізатарскую ролю партыйных камітэтаў. Спрыялі і розныя формы спаборніцтва ў спалучэнні з вытворчай дысцыплінай, эканомія сродкаў вытворчасці, шматстаночнае абслугоўванне, наватарскія і рацыяналізатарскія прапановы. На хвалі энтузіязма рабочыя працягвалі развіваць і распаўсюджваць “працоўныя пачыны” папярэдніх гадоў.

Што тычыцца сельскай гаспадаркі, то чацвёрты пяцігадовы план меў на мэце аднавіць даваенны ўзровень сельскагаспадарчай прадукцыі, забяспечыць далейшае развіццё земляробства і жывёлагадоўлі [8, с. 231-289]. У першыя пасляваенныя гады становішча сельскай гаспадаркі заставалася вельмі цяжкім, на што паўплывалі не толькі вынікі вайны. Аднаўленне і развіццё індустрыі Беларусі ў асноўным вялося за кошт сельскай гаспадаркі. Адбылося вяртанне да калгасна-саўгаснай сістэмы пры адсутнасці матэрыяльна-тэхнічнай базы і жадання саміх сялян працаваць калектыўна. Да пачатку 1946 г. у сярэднім на адзін калгас прыходзілася 5 кароў, 2 свінні, 16 авечак. Амаль уся жывёла знаходзілася ва ўладанні прыватных сялянскіх гаспадарак. Памеры пасяўных плошчаў калгасаў у параўнанні з даваенным перыядам складалі толькі 59%, саўгасаў - 70%. У МТС трактарны парк быў амаль у 2 разы меншы даваеннага, не хапала запасных частак для машын, большасць механізатараў не мела дастатковай падрыхтоўкі [5, с. 291].

У 1946 г. не быў выкананы план сям'яў зерневых па прычыне скарачэння пасяўных плошчаў, а таксама план па развіцці жывёлагадоўлі. На матэрыяльнае становішча беларускай вёскі паўплывала і засуха 1947 г. Нізкія тэмпы аднаўлення сельскагаспадарчай вытворчасці былі абумоўлены таксама адсутнасцю матэрыяльнага стымулявання працы. На 1 студзеня 1948 г. 94% калгаснікаў не атрымлівалі за працу грошы, 65% – бульбы, гародніны, толькі 41% калгаснікаў за працадзень выдалі па 200 г зерня. Нават у 1950 г. сярэдняя выдача зерня на 1 працадзень складала ў калгасах рэспублікі толькі 0,9 кг, бульбы - 1,9 кг, грашмыма - па 36 кап. [5, с. 292].

Нягледзячы на працу беларускага сялянства, аднаўленне сельскай гаспадаркі праходзіла вельмі марудна. У 1948 г. кіраўніцтва СССР прыняла пастанову «О мерах помалі сельскаму хазяйству БССР в 1949 г.», рэспубліцы было выдзелена 3 тыс. трактараў і 2 тыс. плугоў, 1,2 тыс. сяляк, 600 малацілак. Усяго вёска атрымала 8612 трактараў, 1555 камбайнаў, працавала 381 МТС. Гэта садзейнічала аднаўленню беларускай вёскі. У пасляваенныя гады складанасці адбываліся ў жывёлагадоўлі. У канцы пяцігодкі намецілася дыспрапорцыя ў тэмпах росту пагалоўя жывёлы і кармавой базы. Але пагалоўе жывёлы расло хутчэй, чым прадукцыйнасць, што адбывалася ў асноўным за кошт закупак жывёлы і яе далейшага догляду. Да пачатку 1950 г. у параўнанні з даваенным перыядам па многіх паказчыках сельскагаспадарчая вытворчасць адставала: пасяўныя плошчы складалі 94,3%, пагалоўе буйной рагатай жывёлы - 96,5%, коней - 62%, свіней - 64,4%, авечак - 55% [5, с. 296].

У вёсцы не хапала прадуктаў харчавання і рэчаў першай неабходнасці (на сялян не распаўсюджвалася сістэма размеркавання па картках тавараў спажывання і прамысловасці). Асноўнай крыніцай матэрыяльнага забеспячэння сельскіх жыхароў заставалася асабістая гаспадарка, прадукцыйнасць якой была нізкай, больш паловы двароў на 1 студзеня 1946 г. не мелі кароў і свіней. Вельмі пагоршыла сітуацыю ў сельскай гаспадарцы рэспублікі масавая калектывізацыя ў заходнебеларускай вёсцы, якая праходзіла ў 1949 – 1950 гг. Адначасова адбывалася ліквідацыя хутароў і заможных гаспадарак так званых “кулакоў”. Вымушаны характар дадзенага мерапрыемства, наяўнасць узброеных бандфарміраванняў і груп прывялі да ахвяр і рэпрэсій у заходніх абласцях Беларусі [6, с. 70-72]. Тым не менш, да канца 1950 г. у заходніх абласцях было арганізавана 6054 калгаса. Быў разбураны ўвесь традыцыйны ўклад сялянскага жыцця.

З 1950 г. пачалося аб'яднанне дробных калгасаў у буйныя. Толькі за год у рэспубліцы ў 3852 калгасах было “ўзбуйнена” 11242 гаспадаркі [5, с. 296]. Аднак сялянства не было псіхалагічна падрыхтаваным да сцялення дробных вёсак у буйныя калгасныя пасёлішча. У калгасах мелі месца недахопы ў арганізацыі вытворчасці, слабай была матэрыяльная зацікаўленасць калгаснікаў у выніках працы, зацягваліся сельскагаспадарчыя працы. У рэспубліцы было шмат эканамічна слабых калгасаў, якія атрымлівалі нізкія ўраджай, мелі нізкааплачваемыя працадні. З сельскай гаспадаркі перакачваліся сродкі ў прамысловасць, выключалася гаспадарчая самастойнасць калгасаў і саўгасаў. Ушчамляліся сацыяльныя правы сялян, якія не мелі пашпартоў і фактычна прымацоўваліся да зямлі.

Заклучэнне. Такім чынам, у першыя пасляваенныя гады былі пераадолены цяжкія наступствы вайны, адноўлена прамысловасць, створаны новыя галіны прамысловасці, сельская гаспадарка, транспарт, жыллё, пачало ўпарадкавацца жыццё людзей. Гэтаму спрыялі дапамога саюзных рэспублік, дзяржаўныя мерапрыемствы, фінансаванне, працоўная дысцыпліна, энтузіязм простых людзей. Шырокі рух у пасляваенныя гады набыло ініцыятыўнае будаўніцтва, працоўныя пачынанні, сацыялістычнае спаборніцтва, рацыяналізатарскія прапановы. Да 1950 г. па некаторых паказчыках прамысловасць Беларусі пераўзышла даваенны ўзровень. У

паспяваенныя гады асноўная частка сродкаў укладалася ў цяжкую прамысловасць, што абумовіла адставанне аграрнага сектара. Аднаўленню эканомікі Беларусі перашкаджалі недахоп кваліфікаваных кадраў, недастатковае фінансаванне, дрэнная арганізацыя і нізкая аплата працы, няўменне працаваць у складаных умовах, выкарыстоўваць творчы энтузіязм работнікаў розных сфер гаспадаркі.

Літаратура. 1. Беларусь на мяжы тысячагоддзяў / рэдкал.: А. Вайтовіч [і інш.]. – Мінск: БелЭн, 2000. – 432 с.; 2. Докладные и справки Наркомпроса БССР (1944 – 1955 гг.) // Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. – Фонд 4. – Воп. 17. – Спр. 21; 3. Освобожденная Беларусь. Документы и материалы: в 2-х кн. / НАРБ; сост.: В.И. Адамушко [др.]. – Минск, 2004. – Кн. 1. Сентябрь 1943 – декабрь 1944. – 398 с.; 4. Дело №4 // Нацыянальны архіў Рэспублікі Белаусь. – Фонд 4. – Воп. 20. – С. 217; 5. Экономическая история Беларуси: учеб. пособие / В.И. Голубович [и др.]; под ред. В.И. Голубовича. – Мн., 2005. – 400 с.; 6. Освобожденная Беларусь: документы и материалы: в 2-х кн. / НАРБ; сост.: В.И. Адамушко [и др.]. – Минск, 2005. – Кн. 2. Январь – декабрь 1944. – 506 с.; 7. Лебедев, П.Л. Возвращение / П.Л. Лебедев // Неман. – 1986. – № 10. – С. 135-154; 8. КПБ в резолюциях и решениях съездов и пленумов ЦК / Ин-т истории партии при ЦК КПБ – фил. Ин-та марксизма-ленинизма при ЦК КПСС; под ред. Г.Г. Бартошевича [и др.]. – Минск: Беларусь, 1983 – 1887. – Т. 4. 1945 – 1955 / под ред. Г.Г. Бартошевича [и др.]. – 1986. – 616 с.

Статья передана в печать 3.01.2011 г.